

BOSHLANG'ICH SINFLARDA SINIF SOATI VA TARBIYA FANLARINI O'XSHASH VA FARQLI JIHLTLARI

Tulegenova Dilfuza Ergash qizi

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti 4-kurs tinglovchisi

*“Bolalarimizni birovlarining qo‘liga berib qo‘ymasdan,
ularni o‘zimiz tarbiyalashimiz lozim” Sh.Mirziyoyev*

Annotatsiya: Maqolada tarbiyaviy va sinf soatlarini tashkil etishdagi ahamiyati va farqli jihatlari, ma'naviy merosimiz va qadriyatlarimiz asosida o'tkaziladigan tarbiyaviy va sinf soatlari milliy mazmunga ega ta'lim-tarbiya tizimini yaratishga asos bo'lishi haqida fikrlar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: Konstitutsiya, ta'lim, ma'naviy qadriyatlar, barkamol avlod, maktab, kamolot, tarbiyaviy tamoyillar.

Bugungi kunda ta'lim muassasalari oldida turgan asosiy vazifalardan biri bo'lajak mutaxassislarining kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishdir.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 41-moddasida har kimning bilim olish huquqiga egaligi va bepul umumiy ta'lim olish davlat tomonidan kafolatlanishi belgilab qo'yilgan.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 6-aprelda “Umumiy o'rta va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limining davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash to'g'risida” gi 187-sonli Qaroriga muvofiq, tarbiyaviy soatlar mazmunan qayta ko'rib chiqilib, kompetensiyaviy yondashuv asosida amalga oshirilishi belgilangan. Ushbu qarorda belgilangan vazifalardan kelib chiqib, respublikamizning o'rta ta'lim maktablarida boshlang'ich sinf o'quvchilariga sinf va tarbiyaviy soatlar o'tkazilib kelinmoqda.

Ma'lumki, sinf rahbari o'z sinfidagi o'quvchilarning bevosita ta'lim-tarbiya jarayoni, ya'ni darslar davomida hamda darsdan keyingi faoliyatini nazorat qilishga mas'ul shaxs hisoblanadi.

Sinf soati - bu sinfdagi o'quvchilarning jamiyat va atrofdagi dunyo bilan munosabatlarining to'g'ri tizimini shakllantirishga yordam beradigan tarbiyaviy ish shakli hisoblanadi.

Sinf soati - bu bolaning axloqiy fazilatlarini tushunish va rivojlantirishga, har qanday muammoli vaziyatlarni hal qilishga qaratilgan dars. Afsuski, o'qituvchilar va

bolalar uchun juda katta yuk bo'lgan sinf soatlari hozirgi vaqtda faqat majburiy mavzularda olib boriladi. Menimcha, agar siz ushbu masalaga ijodiy yondashsangiz, unda har qanday format bo'lishi mumkin: oddiy darsdan tortib to kvestgacha. Bu erda yagona "tutish" bu o'qituvchilarning ish yuki va qandaydir mega-salqin darsni ishlab chiqishga vaqt sarflashni istamasligimizdir. Agar qiziqarli qo'llab-quvvatlash va tanlash erkinligi bo'lsa (va xuddi shunday "majburiyat" emas), menimcha, qiziqarli dars qilish mumkin.

Umumta'lim maktablarning 1-11 sinf o'quvchilari uchun o'tiladigan "Tarbiyaviy soat" mashg'ulotlari o'quvchilarda tarbiyaviy-axloqiy xislatlarini shakllantirish va mustahkamlash maqsadida, donolar hikmatlari va milliy qadriyatlarimizga hurmat, bolalar huquqlari, tabiatni asrash, so'zlashuv va muomala odobi, kitobni sevish, yurtimizda nishonlanadigan umumxalq bayramlari, muhim sanalar va fan oyliklarini o'tkazishda nimalarga e'tibor berish bilan bir qatorda, kasb tanlashga yo'naltirilgan.

Boshlang'ich sinflarda tarbiya fanlari katta ahamiyatga ega.

Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida sinf rahbari faoliyati O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining ta'lim sohasidagi qarorlari, O'zbekiston Respublikasi maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi tomonidan ishlab chiqilgan tegishli me'yoriy hujjatlar asosida tashkil etiladi.

"Ta'lim muassasalari sinf rahbari to'g'risida Nizom"ga asosan "Sinf rahbari - Ta'lim muassasasining tarbiyaviy tizimidagi tayanch pedagoglardan biri bo'lib, o'ziga birlashtirilgan sinf o'quvchilarining amalda belgilangan ta'lim va tarbiya olishlarini tashkil etadi." Shu nuqtayi nazardan olib qaraganda bugungi kunda ta'lim muassasalari sinf rahbarlari faoliyatida quyidagilarga o'xshash muammolar ko'zga tashlanmoqda:

- Ayrim sinf rahbarlari tomonidan o'quvchilarni tarbiyalash jarayonida o'z oldilariga qo'ygan maqsad va vazifalarining to'g'ri tashkil etilmaganligi;
- Tarbiyaviy soatlarning aniq o'quv-mavzu reja asosida tashkil etilmayotganligi;
- Ta'lim-tarbiya va ma'naviy-ma'rifiy sohaga oid qonunlar va qonunosti hujjatlarning ko'pchiligidan o'qituvchi va sinf rahbarlarining yetarli darajada xabardor emasligi;
- Ba'zi sinflardagi muhitning qoniqarli emasligi, ahil va mustahkam jamoaning shakllanmaganligi;

- Ayrim ta'lim muassasalarida davomatning pastligi, muntazam dars qoldiruvchi o'quvchilar mavjudligi;
- Ba'zi sinflardagi o'quvchilarda kundalik daftarlarining mavjud emasligi, borlarining ham sinf rahbari tomonidan nazorat qilinmaganligi;
- Ayrim o'quvchilarning darslarga tayyorgarliksiz, hatto darsliklarsiz ishtirok etishlari;
- O'quvchilar internet va mobil telefon qaramligining jismoniy va ruhiy xatarlari haqida yetarli tushunchalarga ega emasliklari;
- Voyaga yetmaganlar o'rtasida turli zararli oqimlar ta'siriga tushib qolish, jinoyatchilik va huquqbuzarlik holatlarining uchrayotganligi;
- O'quvchi tarbiyasida muhim o'rin tutadigan kompetensiyalarga erishilmaganligi;
- Ba'zi o'qituvchi va tarbiyachilarimizda kasbiy kompetensiyalar yetishmasligi;
- Tarbiyaviy ishlar ta'sirchanligining pastligi;
- Ota-onalar bilan samarali muloqotning yo'lga qo'yilmaganligi;
- Huquqbuzarlik, mobil telefon va internet qaramligi, narkomaniya, tamaki va alkogol mahsulotlarini iste'mol qilishga qarshi kurash hamda oldini olish bo'yicha samarali chora-tadbirlar tizimi ishlab chiqilmaganligi.

Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida o'tiladigan tarbiyaviy soat vazifalari quyidagilardan iborat:

milliy, umuminsoniy va ma'naviy qadriyatlar asosida o'quvchilarni tarbiyalashning samarali shakllari va usullarini joriy etish;

tarbiya jarayoniga pedagogik va zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish;

o'quvchilarni ijtimoiy hayotga tayyorlashda ta'lim, fan va ishlab chiqarishning samarali integratsiyasini ta'minlashdan iborat.

Bugungi kunda axborot oqimining tezligi natijasida hayotimizga ommaviy madaniyatni salbiy ta'sirlari ham sezilmoqda. Bu masalani o'quvchilarning ijtimoiy hayotlari misolida ko'rishimiz mumkin. Ba'zida ota-onalar tomonidan bolalarning beodoblighi, o'z fikrini og'zaki yoki yozma tarzda aniq ifodalay olmasligi, mas'uliyatning yetishmasligi, atrofidaogilar bilan kelisha olmasligi, o'ziga tegishli bo'lgan mablag'larni to'g'ri taqsimlay olmasligi haqidagi fikrlarni eshitib qolamiz.

Shu o'rinda masalaning muhim bir jihatiga e'tiboringizni qaratmoqchimiz. Bugungi kunda umumta'lim maktablarida sinf va tarbiyaviy soatlar amalda qanday tashkil qilinmoqda?

- Bugungi kundagi aksariyat hollarda tarbiyaviy soatlar quruq gaplardan iborat bo‘lib, tarbiyaviy soat mavzularidan chetga chiqib ketiladi;
- Qaysidir o‘quvchining xulqi muhokamaga qo‘yiladi;
- O‘quvchilarning fanlarni o‘zlashtirishlari va davomatlari muhokama qilinadi;
- Qandaydir tadbirlarga tayyorgarlik va sinf muammolarini hal etish kabi masalalar xususida so‘z boradi.

Tarbiyaviy va sinf soatlari qay ko‘rinishda tashkil etilishini tadbiriq etadigan bo‘lsak quyidagilarni aniqlash mumkin.

Tarbiyaviy soatlar quyidagicha ko‘rinishda amalga oshiriladi.

- Ta‘lim jarayoni alohida, mustaqil darslardan tashkil topgani kabi tarbiyaviy soatlar ham yaxlit tarbiyaviy usullar, ta‘sirchan vositalar yordamida amalga oshiriladi.

- Sinf rahbari ushbu tadbirlarni o‘tkazishga doir aniq ish rejasiga ega bo‘lishlari lozim.

Sinf soatlar quyidagicha ko‘rinishda amalga oshiriladi.

- sinf uchrashuvi;
- tarbiya soati (sinf o‘qituvchisi soati);
- ekskursiyalar;
- tematik ma‘ruza;
- suhbat (axloqiy, ruhiy);
- bilimning turli sohalari bo‘yicha viktorinalar;
- munozaralar, interaktiv o‘yinlar.

Bugungi shiddatli davr barchamizdan axloqiy va ma‘naviy jihatdan tarbiyaviy ishlarni yanada kuchaytirish lozimligini talab etmoqda. Ma‘naviyat yo‘q ekan, inson ongli ijtimoiy shaxs bo‘la olmaydi. Shuning uchun ham sinf rahbarlari va butun o‘qituvchilar jamoasi oldida o‘quvchilarga milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida hayot kechirishni o‘rgatishdek muhim vazifa turadi. Hozirgi globallashuv jarayonlari kuchaygan, turli g‘oyalar o‘rtasidagi kurash keskinlashgan, “ommaviy madaniyat” xurujlari butun dunyoga tarqalib borayotgan, internet tarmog‘i orqali uzatilayotgan buzg‘unchi axborotlar inson qalbi va ongini o‘ziga qaram qilishga urinayotgan tahlikali zamonda kelajagimiz bo‘lgan yosh avlodni hayotga tayyorlashning samarali shakl va uslublarini izlash davlat siyosati darajasidagi masalaga aylangan.

Tarbiyaviy ishlarni davr talabiga javob beradigan holga keltirish uchun tarbiyaning asosi bo‘lgan barcha g‘oyalar qaytadan ko‘rib chiqilishi, asosiy e‘tibor bola shaxsiga qaratilishi, yillar davomida to‘plangan ijobiy tajribadan unumli

foydalanish zarurligini taqozo etadi. Inson shaxsining kamol topishi esa juda murakkab va uzluksiz jarayon davomida shakllanadi. Uning tarbiyasiga ota-onasi, maktab, mahalla, do'stlari, jamoat tashkilotlari, atrof-muhit, internet, ommaviy axborot vositalari, san'at, adabiyot, tabiat va hokazolar bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun ham barcha sinf rahbarlari o'z tarbiyaviy faoliyatlarida ana shu mezonlarni hisobga olishlari shart.

Tarbiyaviy soatlar o'quvchilarda shakllangan tayanch kompetensiyalarni amaliyotga tadbiiq etish maydoni hisoblanadi. To'g'ri tashkil etilgan tarbiyaviy soatlar o'quvchilarda fanlar orqali shakllangan tayanch kompetensiyalarni ijtimoiy hayotda tadbiiq eta olishlari uchun imkoniyat yaratib beradi.

O'quvchilarda xulq-odob madaniyatiga rioya qilish, fikrini erkin ifodalash, notiqlik qobiliyatini yuksaltirish, axborotlardan to'g'ri va samarali foydalanish, shu bilan birga bu boradagi xalqaro hamda milliy qonunchilik qoidalariga rioya qilishni tarbiyalash tarbiyaviy soatlarning asosiy maqsadlaridan birdir. SHuningdek, tarbiyaviy soatlar orqali o'quvchilarda to'g'ri kasb tanlash, kitobxonlik madaniyatini shakllantirish, bo'sh vaqtini to'g'ri taqsimlash, o'z iqtidorini rivojlantirish uchun turli to'garaklarni to'g'ri tanlash, tayyor ish joylarida ishlash emas, balki o'zi ish joylarni yaratishi kabi qobiliyatlar shakllantiriladi.

Tarbiyaviy soat dasturlari oddiydan murakkablikka tamoyili asosida shakllantirilgan bo'lib, quyidagi yo'nalishlarni o'z ichiga oladi. Vatanparvarlik; axloqiy, huquqiy, jismoniy, gigienik, ekologik hamda estetik tarbiya shuningdek, o'quvchilarni to'g'ri kasb tanlashga yo'naltiradi. Tarbiyaviy soatlarning mazkur yo'nalishlari O'zbekiston Respublikasida ta'limning uzluksizligi, uzviyligi, o'quvchi shaxsi va qiziqishlari ustuvorligidan kelib chiqib, ularda yosh xususiyatlariga mos ravishda quyidagi tayanch kompetensiyalar shakllantiriladi.

Umumta'lim maktablarining 1-9-sinf o'quvchilari uchun tuzilgan "Tarbiyaviy soatlar uchun namunaviy mavzular rejasi" mazmunan tarbiyaviy-axloqiy hislatlarni shakllantirish bilan bir qatorda yurtimizda nishonlanadigan umumxalq bayramlari va muhim tarixiy sanalar asosida tuzildi. Bundan tashqari mazkur rejada fan oyliklari davomida o'quvchilar uchun tarbiyaviy dars soatlarini o'tishda nimalarga e'tibor berish kerakligi e'tiborga olingan.

Sinfdan tashqari ishlar – maktab tomonidan darsdan tashqari soatlarda bilim, ko'nikma va malakalarni oshirish, o'quvchilarning mustaqilligi va qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan tarbiyaviy ishlar.

A.G. Polyakovning so'zlariga ko'ra, agar bolaning asosiy axloqiy, fazilatlarini yetarli darajada rivojlanmagan bo'lsa, yuqori mas'uliyat darajasiga erishish mumkin

emas. Shunga qaramay, boshlang'ich maktab yoshidagi mas'uliyat namoyon bo'lishining xususiyatlarini aniqlash uchun o'quvchilarning axloqiy rivojlanish xususiyatlarini o'rganish talab qilinadi.

Boshlang'ich maktab yoshining chegaralari 7-8 yoshdan 11-12 yoshgacha. Bu vaqtda bola boshlang'ich maktabga borishni boshlaydi. Bu ham bola organizmining faol biologik rivojlanishi davri. Muhim o'zgarishlar tananing asab tizimi, skelet va mushak tizimlariga, ayniqsa ichki organlarning rivojlanishiga ta'sir qiladi. Kichik yoshdagi o'quvchi yaxshi ish qilishi, achinishi va boshqalarga hamdardlik bildirishi mumkin. Va shu bilan birga, shunga o'xshash vaziyatlarda, aksincha, u bu his-tuyg'ularni ko'rsatmasligi mumkin. Albatta, kattalarning hukmini eshitib, u o'z munosabatini tezda o'zgartirishi va shu bilan birga rasmiy emas, balki mohiyatan yana yaxshi bo'lib chiqishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdurahmonova M., Abbosova G. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.Karimov asarlari asosida o'zbek tilidan nutq o'stirish bo'yicha qo'llanma. – T.: JIDU, 2009. – 56 b.
2. Abduqodirov A.A., Pardayev A.X. Masofali o'qitish nazariyasi va amaliyoti. – T.: Fan, 2009. – 146 b.
3. Abduqodirov A.A., Astanova F.A., Abduqodirova F.A. "Case-study" uslubi: Nazariya, amaliyot va tajriba. – T.: Tafakkur qanoti, 2012. – 132 b.
4. Avazov N. Xonliklar davrida soliq tizimi <http://www.e-tarix.uz/vatan-tarixi/690-maqola.html>
5. Azimov, E.G., Щукин, A.N. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). – Москва: IKAR, 2009. – 448 s.
6. Azimova H.I., Fayzullayeva Sh.M., Baltabayeva G.I., Azimova U.A. Yozuv texnikasi va og'zaki nutq / Darslik. – T.: TDIU, 2014. – 242 b.
7. Akobirov S.F. Til va terminologiya. – T.: O'zbekiston KP MK nashriyoti, 1968. – 40 b.
8. Aminov M., Madvaliyev A., Mahkamov N., Mahmudov N. Ish yuritish/ amaliy qo'llanma. – T.: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2014. – 456 b.